

Richtinggevende sessie – Nieuw economisch beleid

Programmalijn 4: Ruimtelijk-economische Ontwikkeling

Statencommissie EMS
13 september 2023

Inhoud

Ruimtelijk-economische ontwikkeling - van visie naar programma.....	3
Aanleiding	3
Historische Ontwikkeling	3
Woon-werk-balans	3
Ruimtelijk impact van werklocaties	3
Schaarse ruimte	4
Focus op economische positionering.....	4
Drie prominente profielen.....	5
Opgaven centraal	6
Duurzaamheid.....	6
Circulariteit.....	7
Klimaatadaptief en natuurinclusief	7
Landschappelijke inpassing.....	7
Energie.....	8
Bereikbaarheid	8
Organisatiegraad.....	9
Voldoende en geschikt personeel	9
Grootschalige en impactvolle bedrijfsvestigingen en ruimtegebruikers	9
Visie - Toekomstbestendig ruimtelijke economische ontwikkeling.....	9
Ambitie 1 - toekomstbestendig maken en houden van werklocaties.....	10
Ambitie 2 - Zorgvuldig en beter benutten van de werklocaties.....	11
Ambitie 3 – selectieve en gerichte ontwikkeling van nieuwe werklocaties	11
Samenhang en afstemming andere deelopgaven en beleidsvelden.....	12
Wat doen we al?	12
Voorkeurspakket: ruimtelijk-economische ontwikkeling.....	13
Inzet	13
Aanpak.....	13
Proces.....	13
Kennis, informatie en monitoring.....	13
Investeren in toekomstbestendige werklocaties.....	14
Intensivering bestaand ruimtelijk-economisch beleid	15

Ruimtelijk-economische ontwikkeling - van visie naar programma

In de Economische Visie 2030 die op 19 juli is vastgesteld staat beschreven hoe de provincie naar het thema ruimtelijk-economische ontwikkeling kijkt. De uitwerking naar een programmaliijn voor het economisch programma bouwt hier op voort. De economische visie is in de bijlage opgenomen. Hieronder worden een aantal stukken verder uitgediept om u mee te nemen in de denklijn van visie naar programma.

Aanleiding

Historische Ontwikkeling

Flevoland is een jonge provincie en hoewel het zich kenmerkt door veel open ruimte is Flevoland de kleinste van de twaalf provincies. Het is een provincie die enerzijds is bedoeld en ingericht als landbouwgebied en anderzijds als gebied om de bevolkingsgroei van de dichtbevolkte Randstad op te vangen. Deze relatief monofunctionele kenmerking van Flevoland vertelt echter slechts een deel van het verhaal en is te beperkt als het gaat om de economie.

Flevoland telt bijna 435.000 inwoners (alleen de provincie Zeeland kent minder inwoners), bijna 50.000 vestigingen en meer dan 200.000 banen. De groei van Flevoland is explosief. Sinds eind jaren '90 zijn er meer dan 150.000 inwoners bijgekomen, ruim 110.000 banen en meer dan 33.000 vestigingen. Een gemiddelde jaarlijkse groei van respectievelijk 1,8%, 3,2% en 4,9%. Ongekende groeicijfers in Nederland en inclusief de 'slechte' jaren tijdens de financiële crisis vanaf de jaren 2008/2009.

Woon-werk-balans

De sterke bevolkingsontwikkeling heeft ervoor gezorgd dat de verhouding tussen het aantal banen of vestigingen en het aantal inwoners in Flevoland niet overal even positief is. Hoewel in Noordoost Flevoland redelijk op niveau, geldt dat met name Almere en Lelystad een matige balans kennen. Een meer positieve woon-werk-balans is belangrijk voor een aantrekkelijke stedelijke dynamiek, het beheersbaar houden van de woon-werk pendel en daarmee het voorkomen van verkeersinfarcten en een gezonde arbeidsmarkt dichtbij huis. Sinds het begin van het nieuwe millennium is de balans voor Flevoland wel positief veranderd: per 1.000 inwoners telde de provincie amper 50 vestigingen en 'slechts' 360 banen (peildatum 2000). Inmiddels (peildatum 2021) is dat veranderd in ruim 110 vestigingen en 470 banen per 1.000 inwoners. De provincie Flevoland weet zich in toenemende mate te ontwikkelen van een 'woonprovincie' naar een provincie waarin gewoond én gewerkt kan worden.

We staan echter voor een uitdaging om deze balans te verbeteren terwijl de behoefte aan nieuwe woningen explosief is toegenomen. De provincie zal de komende decennia qua inwoners 2x harder groeien dan het de afgelopen 20 jaar heeft gedaan. Immers, er wordt beoogd om in Flevoland circa 100.000 extra woningen te bouwen wat gepaard gaat met een inwonergroei van circa 230.000 (afgezet tegen een inwonergroei de afgelopen 20 jaar van nog geen 100.000). Willen we de balans tussen wonen en werken daarom in evenwicht houden of zelfs iets laten groeien dan moet het aantal banen de komende 20 jaar met circa 100.000 toenemen (een groei van ruim 50%). Gezien de historische ontwikkeling niet ondenkbaar, maar absoluut een uitdaging.

Ruimtelijk impact van werklocaties

Deze banen kennen, evenals de woonopgave, een belangrijke ruimtelijke component. Het zijn immers de Flevolandse bedrijven die deze banen creëren en deze bedrijven moeten zich ergens kunnen vestigen. Er blijkt dat formele werklocaties¹, de bedrijventerreinen, nog altijd van groot belang zijn voor de economische ontwikkeling. Vanuit historisch perspectief blijkt dat ze veel werkgelegenheid huisvesten en als een banenmotor gelden.

¹ Formele werklocaties zijn bedrijventerreinen met een minimale omvang van 1 hectare bruto. Informele werklocaties zijn gemengde milieus zoals kantoorlocaties, centrum- en winkelgebieden

De bedrijventerreinen in Flevoland zijn goed voor meer dan 35% van alle banen. En dat terwijl ze nog geen 2% van alle ruimte in beslag nemen.

Kijken we naar de ruimtelijke impact en het economisch belang van informele werklocaties, bijvoorbeeld kantoorlocaties, winkel- en centrumgebieden, dan zien we dat deze qua werkgelegenheid een belang kennen van bij elkaar opgeteld zo'n 20-25% van alle werkgelegenheid, maar de ruimtelijke impact wordt door de jaren heen relatief gezien kleiner. De kantoren en centrumgebieden staan onder druk door (toenemende) leegstand en veroudering terwijl deze locaties vaak van groot belang zijn en blijven voor de leefbaarheid van dorpen en steden. Een afnemende behoefte aan vastgoed op deze informele werklocaties wordt versterkt door automatisering, robotisering, e-commerce (online koopgedrag) en de afgelopen jaren specifiek door corona en de opkomende mogelijkheden voor flex- en thuiswerken. Het zijn overigens voor een deel dezelfde trends die er juist voor zorgen dat er nog altijd een groeiende ruimtevraag is naar bedrijventerreinen. De producten moeten immers wel ergens verwerkt, bewerkt, verpakt, gemaakt en verstuurd worden naar de consument.

Schaarse ruimte

Een toekomstbestendige samenleving is één waar ruimte is voor alle verschillende ruimteclaims; van wonen en infrastructuur tot werken en recreëren. De provincie Flevoland wil een eerlijke verdeling van de ruimte met aandacht voor een gebalanceerde en veerkrachtige economie. Zo is ook benoemd in de opdracht door Provinciale Staten aan Gedeputeerde Staten in relatie tot de ontwikkeling van het Nieuw Economisch Beleid.

Flevoland wil een provincie zijn die economisch zelfstandig is, waar ruimte is om fijn te leven en waar gelijke maatschappelijke kansen zijn voor iedereen. Flevoland wil met andere woorden een gebied zijn waar niet alleen gewoond, maar ook gewerkt wordt. Deze ambitie komt echter door de schaarser wordende ruimte steeds meer onder druk te staan. Doordat Flevoland een jonge provincie is met veel open ruimte, waren er de afgelopen decennia kansen voor (grootschalige) ruimtelijke ontwikkelingen. Er is een rijkheid aan ruimtelijk economische ontwikkelingen in gang gezet; van de aanleg van bedrijventerreinen tot de ontwikkeling van kantoor-, centrum- en winkelgebieden. Echter, de ruimte die er was, is nu grotendeels in gebruik en kan niet of moeilijk hergebruikt worden. Niet alles kan in dezelfde ruimte en niet iedere ontwikkeling is per definitie (meer) goed voor Flevoland.

De schaarser wordende ruimte dwingt tot het maken keuzes en het stellen van prioriteiten. Binnen het bereik van de ruimtelijke economie moet daarom bepaald worden welke type economische ontwikkelingen nog wenselijk zijn en structureel bijdragen aan een toekomstbestendig en gebalanceerd gebruik van de Flevolandse ruimte.

Focus op economische positionering

In de vorige paragraaf zijn we kort ingegaan op de algemene economische ontwikkeling en de ruimtelijke impact van deze ontwikkeling. De conclusie is daarbij helder: de impact van de economische ontwikkeling op de ruimte (ruimteclaim) is relatief beperkt, maar geeft wel voeding aan en is essentieel voor de benodigde groei van het aantal bedrijven en banen. Ook naar de toekomst toe is blijvend ruimte nodig om de ontwikkelingen, ook op het gebied van bevolkingsontwikkeling, te kunnen faciliteren. In de Strategische Agenda Flevoland "Over de brug komen" (2022, pag. 10) stellen we: *"de hoeveelheid inwoners en de hoeveelheid banen is in balans. Daarvoor is een stuwende economie nodig die bijdraagt aan brede welvaart. We gaan daarom als Rijk en regio, voortbouwend op afspraken als bijvoorbeeld een Regio Deal Noordelijk Flevoland, samen met het Flevolandse bedrijfsleven en onderwijsinstellingen extra aandacht besteden aan het versterken van de economische positie van Flevoland."* Maar de vraag is: wat is deze positie dan? En hoe ontwikkelt deze zich? Waar liggen kansen? En welke uitdagingen gaan we tegemoet?

Nemen we de historische ruimtelijk-economische ontwikkeling wat nader onder de loep dan zien we niet alleen, zoals eerder geconstateerd, een duidelijke verdeling naar ruimtelijke impact - daar waar economische ontwikkeling of vestigingen en

arbeidsplaatsen landen - maar ook naar type economische activiteit. Daarover zijn in 2021 in opdracht van de provincie Flevoland twee rapportages opgeleverd; “*Flevoland, Strategische verkenning*” door ProsadMaxwan (februari 2021) en de “*Diagnose Economisch Ecosysteem Flevoland*” door Metabolic (januari 2021). Beiden hebben op strategisch niveau gekeken naar de kracht van Flevoland en beiden analyseren de kracht van strategische profielen (ook wel cluster en ecosystemen) in het Flevolandse economische landschap, en nemen daarbij ook de ontwikkeling en impact van de aanstaande transities mee. Door deze profielen verder te ontwikkelen en met elkaar te verbinden, worden zij het ‘motorblok’ van de Flevolandse economie waarin elk profiel als een cilinder bijdraagt aan brede welvaart. Daarbij geldt dat deze profielen breder benaderd worden dan sectoren of branches en er soms een overlap bestaat tussen de profielen. Ook geldt dat bedrijven niet altijd exclusief tot 1 van de profielen behoren maar tot meerdere profielen gerekend kunnen worden. Er geldt dat het merendeel van deze bedrijven tot het sterke Flevolandse MKB behoren.

Drie prominente profielen

De belangrijkste profielen zijn

1. Logistiek en mobiliteit – omvat bedrijvigheid in sectoren zoals groothandel, transport en logistiek maar ook lucht- en ruimtevaart, scheepvaart, proces- en maakindustrie en onderhoudsbedrijven gekoppeld aan logistiek en mobiliteit. Daarnaast ook autohandel en -reparatiebedrijven en bedrijvigheid actief in de ontwikkeling van software of hardware voor de logistieke sector en bedrijven gekoppeld aan infrastructuur (bouw en onderhoud).
2. Agrofood & maritiem - omvat bedrijvigheid in de gehele voedselketen. Van productie van en toelevering aan de agrarische sector (inclusief visserij) tot distributie, ver- en bewerking van voedsel en proces- en maakindustrie gelieerd aan de agrofood en maritiem. Denk bij laatstgenoemde aan bedrijven die onderdelen en componenten of halffabricaten maken, machinebouwers, scheepswerven, onderhouds- en reparatiebedrijven
3. Tech & bouw – omvat een veelvoud aan bedrijven in, of gekoppeld aan, de bouwsector. Inclusief toeleveranciers aan of afnemers van producten en diensten binnen de bouw, waaronder ook installatiebureaus, utiliteitsbouw, technische maakindustrie, architectenbureaus, recyclingbedrijven en verwerkers van grondstoffen voor de bouw (circulaire bedrijven) evenals bedrijven rondom het thema elektrificatie (o.a. softwareontwikkeling, energie en batterijen, halfgeleiderindustrie)

Deze profielen worden allen aangestuurd en met elkaar verbonden door vraagstukken vanuit de transities (digitalisering, circulariteit en de energietransitie). Ook organisatorisch en qua fysiek ruimtelijke ontwikkeling worden deze profielen sterk ondersteund. Verder zetten de gemeenten en de ontwikkelingsmaatschappij van de provincie Flevoland, Horizon², vol in op deze profielen. De drie profielen zijn nauw met elkaar verweven wat blijkt uit de mate waarin cluster en bedrijven op elkaar inspelen en voortbouwen. Flevoland is van oudsher een provincie die voedingsrijke bodems kent en waar de agrarische productie op een hoog niveau ligt. Naast agrarische productie is Flevoland ook bekend vanwege de visserij op Urk. Binnen de gehele keten is in de loop der jaren meer bedrijvigheid ontstaan in productiebedrijven voor zowel de voedselverwerkende industrie als de agro- en visproductiebedrijven. Een profiel dat zich sterk concentreert op Urk, de Noordoostpolder en Dronten. En om de producten tussen bedrijven en richting consumenten goed te kunnen organiseren floreert in Flevoland de groothandelssector en de logistiek. Daarbij heeft Flevoland een aantal fysiek-ruimtelijke voordelen die een bredere aantrekkingskracht uitoefenen op logistiek bedrijven met een

² Zie ook het Strategisch Meerjarenplan (2023) van Horizon.

concentratie in Zeewolde, Lelystad en Almere. Het betreft vooral bedrijvigheid in de Agrologistiek, e-commerce en value added logistics³. De belangrijkste voordelen zijn:

1. De centrale ligging tussen Amsterdam, Utrecht en Zwolle en bereikbaarheid via de A6 en A27 en nabijheid van de A28
2. De aanwezigheid van Lelystad Airport, de Containerterminal Lelystad en de Maritieme Servicehaven Urk.
3. De ligging aan een van de hoofdvaarroutes in Nederland (Amsterdam-Zwolle).
4. Beschikbaarheid grootschalige kavels en bedrijventerreinen

Daarnaast is in opkomst bedrijvigheid in het profiel rondom bouw en tech. Het gaat hier om bedrijvigheid met sterke clusters rondom het thema, circulariteit, biobased bouwen en elektrificatie, zowel aan de hardware- als aan de softwarekant. Een profiel dat zich sterk concentreert in Almere en aanvullend in Lelystad en Dronten en wat verweven is met de agrarische productie.

De drie profielen worden gestimuleerd door (nieuwe) netwerken en ecosysteem-ontwikkelingen. De belangrijkste daarvan zijn het Logistiek Cluster Flevoland, het Maritiem Haven Cluster Urk, het Innovatie Cluster en AgroFood Cluster Noordoostpolder, de Flevocampus Almere en het Multimodaal Infrastructuur Testcentrum (MITC) nabij Marknesse. Tezamen zijn deze netwerken en ecosystemen de verbindende factor tussen de fysiek ruimtelijke kansen en de economische sectorale ontwikkelingen.

De drie benoemde profielen vormen weliswaar niet de volledige economische kracht van Flevoland, maar kennen wel de grootste economisch-ruimtelijke impact en potentie. Het zijn vooral deze clusters die een sterke binding hebben met de bedrijventerrein-ontwikkeling en zich focussen op vestiging op deze formele werklocaties.

Opgaven centraal

De provincie Flevoland staat, net als heel Nederland, voor een aantal complexe en urgente maatschappelijke opgaven. Het gaat onder andere om het opvangen van de gevolgen van klimaatverandering, de overstap naar hernieuwbare energie, verduurzaming en digitalisering en de transitie naar een circulaire economie. Al deze opgaven leggen een stevige claim op de schaarse en intensief gebruikte ruimte en concurreren met andere ruimtevragers. Deze opgaven laten echter nog onderbelicht de ruimte die nodig is voor *economische ontwikkeling*; voor (door)groei en nieuwvestiging van bedrijven en organisaties die terecht komen op de diverse formele en informele werklocaties die de provincie Flevoland rijk is. En het zijn juist de werklocaties die in potentie kansrijk zijn om als voorbeeld te dienen hoe om te gaan met deze opgaven, ook omdat de zichtbaarheid van de opgaven op werklocaties groot is. Hieronder volgen de belangrijkste opgaven die een relatie hebben met de ruimtelijke economie.

Duurzaamheid

Formele werklocaties - bedrijventerreinen - zijn verantwoordelijk voor een energieverbruik dat bijna 2x zo veel is als alle Nederlandse huishoudens bij elkaar opgeteld (Stadszaken, 2023). Tel daarbij de ambities op alle overheidsniveaus op om te komen tot een verduurzaming (vergroening) van het energieverbruik en de ambities te komen tot een grote CO₂-reductie tegen 2030 (55% reductie) en 2050 (95% reductie), en het is evident dat er juist voor ondernemers op bedrijventerreinen een grote opgave ligt. Maar dat betekent ook dat er veel potentiële winst te behalen valt. De insteek voor minder en groener energieverbruik vraagt capaciteit en investeringen van ons allemaal, provincie, gemeenten en het bedrijfsleven.

³ logistieke (keten)bedrijven die expliciet waarde toevoegen aan producten door o.a. te verpakken, ompakken, verwerken, bewerken, labelen of assembleren

Circulariteit

Duurzaam produceren wordt steeds meer een must in plaats van een ambitie. Zo vraagt de grondstoffentransitie om het efficiënter omgaan met en gebruik van bestaande grondstoffen. Het zijn primair de bedrijventerreinen die de circulaire economie mogelijk maken. Op bedrijventerreinen vindt de inzameling, distributie, ver- en bewerking van de meeste producten plaats. Denk bijvoorbeeld aan inzameling, sloop en recycling van auto's en automaterialen of bouwafval zoals glas, staal, beton, asfalt en hout. Dit vergt vaak (zeer) grote op- en overslagfaciliteiten en verwerkingsinstallaties en gaat gepaard met geluid-, stof- en geuroverlast. Bedrijventerreinen zijn daarom dé plekken waar letterlijk de ruimte is, ook in milieuzonering en hindercontouren, om circulaire bedrijvigheid te huisvesten. Dat de opgaven groot zijn op bedrijventerreinen, betekent echter ook dat er veel kansen liggen. Tegelijkertijd blijkt dat veel van de bedrijventerreinen onder druk staan om te veranderen of te transformeren, bijvoorbeeld naar woningbouw (dit speelt sterk in de Metropoolregio Amsterdam bijvoorbeeld). Dat betekent dat de mogelijkheid voor circulaire bedrijvigheid om te vestigen of uit te breiden (verder) beperkt wordt, want het zijn vooral de verouderde en meer industriële en deels ook binnenstedelijke bedrijventerreinen waar bedrijvigheid in hogere milieucategorieën mogelijk is. Behoud en het creëren van (fysieke) ruimte voor vestiging van zwaardere vormen van bedrijvigheid, waar veel van de circulaire bedrijfsactiviteiten onder vallen, is essentieel om de grondstoffentransitie waar te kunnen maken.

Klimaatadaptief en natuurinclusief

Naast duurzaamheid is ook klimaatadaptatie en natuurinclusiviteit belangrijk. Als natuur een vanzelfsprekend onderdeel is van de gebouwde omgeving, verbetert de leefbaarheid én de biodiversiteit. Denk aan parken, groene daken en bloemrijke bermen langs de bebouwde omgeving, wegen en fietspaden. Daar komt bij dat door klimaatverandering de kans op hevige regenbuien, extreme hitte en droogte of storm steeds groter wordt in Nederland. Denk aan wateroverlast, onbegaanbare wegen, bloedhete parkeerplaatsen van asfalt of machines die oververhit raken. Bedrijventerreinen zijn plekken waar deze problemen relatief groot zijn; het zijn veelal grijs-zwarte oases. Slechts een paar procent van al het netto oppervlakte op bedrijventerreinen bestaat uit 'natuurlijke elementen' (groen en water) die verkoelend of als buffer kunnen functioneren en de leefbaarheid en biodiversiteit stimuleren (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, 2023). Om schade, overlast en gevaarlijke situaties op bedrijventerreinen te voorkomen, maar ook om een gezonde en leefbare omgeving te realiseren, zijn maatregelen nodig. Maatregelen die werken aan een meer natuurinclusieve en klimaatadaptieve werklocatie-omgeving. Dit levert overigens ook voordelen op voor bedrijven. Een werklocatie-omgeving met een groene omgeving die goed is voor biodiversiteit zorgt voor een betere gezondheid van werknemers, meer sociale verbinding en een groter welzijn. Dat heeft een direct effect op ziekteverzuim en sociale cohesie tussen bedrijven. Daarnaast trekt een groene omgeving bedrijven aan en verhoogt het de waarde van vastgoed, naast het feit dat groen verkoelend werkt en besparingen oplevert ten aanzien van koeling van panden. Het is noodzakelijk dat de ambities van een klimaatadaptieve en natuurinclusieve economie doorwerken in ons nieuw economisch beleid.

Landschappelijke inpassing

De ruimtelijke kwaliteit van Flevoland is een groot goed. Als pioniers van de toekomst koppelt Flevoland ruimtelijke kwaliteit aan de grote transitie en opgaven. Samen met de inwoners, bedrijven en andere organisaties behoud en versterkt de provincie Flevoland het landschap. Flevoland is visionair vormgegeven en bedacht tot in het kleinste detail: van bomenlaan tot boerenschuur. Het Flevolands landschap is uniek en kennen we als het land van lucht, licht en leegte. Daarom is in 2021 de eerste Landschapsvisie van de provincie Flevoland ontwikkeld: *Programma Landschap van de Toekomst*. De basis voor de visie zijn 24 kernkwaliteiten van het Flevolandse landschap. Bijvoorbeeld het waterbouwkundig bouwwerk, het Mondriaanlandschap met de kenmerkende verkaveling, de beplanting van lanen en singels en het contrast tussen oud en nieuw land. Deze kwaliteiten vormen de basis voor vernieuwing en verrijking van het landschap van de

toekomst. Dat betekent ook dat bestaande en nieuwe economisch ruimtelijke ontwikkelingen, zoals die van bedrijventerreinen, moeten passen binnen deze ruimtelijke kwaliteit. Daarmee bedoelen we dat óók bedrijventerreinontwikkeling of herontwikkeling expliciet rekening houdt met de typische kenmerken en kwaliteiten van het landschap door middel van de architectuur van het gebouw en/of de aanplant van gebiedseigen beplanting. Landschappelijk inpassing is een vereiste en wordt meegenomen met alle nieuwe ontwikkelingen.

Energie

Nederland kent ongeveer 3.500 bedrijventerreinen, met een jaarlijks energieverbruik van 20 miljard m³ aardgas en 39 miljard kWh elektriciteit. Dat is de helft van al het aardgas en een derde van de elektriciteit van Nederland. Dat alleen al maakt dat bedrijventerreinen van alle werklocaties automatisch ook het meest kansrijke segment is om aan te pakken. Immers, waar veel energie verbruikt wordt is ook de potentie voor energiebesparing groot. Daarnaast zijn er ook veel mogelijkheden om kennis- en innovatietrajecten of projecten te starten gericht op een andere manier van energie opwek, -opslag en -distributie. Zo zijn er grootschalige ontwikkeling van alternatieve (groene en blauwe) vormen van energie, waaronder waterstof of bijvoorbeeld biogas of biobrandstoffen, maar ook batterijopslagsystemen. Dit alles kan echter weer een grote impact hebben op de ruimtevrage maar is essentieel in het bewerkstelligen van de energietransitie en het oplossen van problemen rondom energie, zoals bijvoorbeeld netcongestie. Zo staat momenteel (half 2023) het overgrote deel van Flevoland op 'rood' als het gaat om netcapaciteit. Bedrijven staan op zeer veel plekken in een lange wachtrij om aangesloten te worden op het net. Ook bestaande bedrijven kunnen door de netcongestie moeilijker of zelfs niet verduurzamen. Willen we met elkaar de energietransitie verder brengen, overgaan tot elektrificatie van grote gasverbruikers en ruimte maken voor zonne- en windenergie of het gebruik van waterstof of alternatieve (fossielvrije) brandstof bij bedrijven, dan is het noodzakelijk dat de netcongestieproblematiek wordt aangepakt.

Bereikbaarheid

Essentieel voor het goed kunnen functioneren van een economie is een goede bereikbaarheid. Het gaat erom dat Flevoland een aantrekkelijke vestigingsplaats is om te wonen, te werken en te recreëren. De centrale ligging in Nederland en de uitbreidingen van het infranetwerk (A6, N23, N50, Hanzelijn) bieden in die zin kansen voor Flevoland. Zoals al is aangegeven onder de paragraaf *woon-werk-balans* staan we voor een grote uitdaging gezien de ambitie om Flevoland te laten groeien en bloeien. Niet alleen door meer woningen te bouwen, maar daaraan gekoppeld ook meer economische activiteiten mogelijk te maken in Flevoland. We bouwen immers niet alleen huizen, maar een samenleving. Dat betekent wel dat de huidige staat van mobiliteit (infrastructuur en bereikbaarheid) sterk onder druk komt te staan en investeringen nodig zijn in de infrastructuur zelf als ook hoe we die gebruiken. In de *Mobiliteitsvisie Flevoland 2030* wordt verder uitgebreid ingegaan op de mobiliteitsuitdagingen en hoe we die de komende jaren aan gaan.

Tegelijkertijd liggen er ook aanvullend kansen voor de koppeling tussen mobiliteit en economie. Denk daarbij aan de havenontwikkelingen (Lelystad en Urk), ontwikkelingen rondom de luchthaven, de sterke groei de afgelopen jaren van (hoogwaardige) logistiek maar ook innovatieve cluster- en ecosysteemontwikkelingen zoals die rondom het MITC. Ook de inzet op een circulaire economie en verduurzaming van de samenleving (alternatieve brandstoffen dan fossiele) zullen een extra groei van mobiliteit met zich meebrengen. Innovaties en het stimuleren van andere vormen van modaliteiten dan vervoer over de weg (lucht, rails, water, buizen) zijn belangrijke pijlers om ons economisch systeem verder uit te bouwen en te versterken zonder dat dit ervoor zorgt dat we vastlopen.

Organisatiegraad

Werken aan opgaven is een opgave op zich en het vraagt een inzet op gemeentelijk, provinciaal en rijksniveau en tijd, geld en capaciteit om kansrijke ontwikkelingen uit te lokken en te ondersteunen. Gebiedsgerichte opgaven vergen sturing en regie, waardoor pand- en ondernemingsgerichte opgaven vervolgens (gemakkelijker) door de markt zelf opgepakt kunnen worden (kosten-baten, terugverdienmogelijkheid). Het vraagt ook een aanhoudende inzet en bovenal goed georganiseerde werklocaties, specifiek bedrijventerreinen. Een sterkere organisatiegraad is van groot belang en het helpt overheid en bedrijfsleven. Het maakt dat er gericht, effectiever en (kosten)efficiënter kansen verzilverd, en knelpunten opgepakt kunnen worden. Op veel werklocaties zijn organisatiegraad en parkmanagement nu nog onderontwikkeld of ontbreken volledig. Veel gemeenten hebben ook onvoldoende ambtelijke capaciteit om deze processen te ondersteunen, terwijl dat wel nodig is omdat het eigendom vaak versnipperd is en veel gebruikers geen eigenaar zijn. Kort gezegd, organisatiegraad is een vereiste om te komen tot daadkrachtige bedrijvencollectieven die bijdragen aan de aanpak van opgaven zoals verduurzaming, intensivering, energietransitie/ aanpak van netcongestie en de circulaire economie.

Voldoende en geschikt personeel

Bedrijventerreinen ontwikkelen zich in toenemende mate ook tot centra voor praktijkonderwijs, op alle niveaus. Op steeds meer plekken werken bedrijfsleven en onderwijsinstellingen (uit de directe omgeving) samen om stageplekken te creëren en hybride leeromgevingen aan te kunnen bieden, waarbij studenten het vak leren op de werkvloer. Zo ontwikkelen veel bedrijventerreinen zich steeds meer tot 'praktijkcampussen'. Het zijn vooral de bedrijventerreinen die helpen in het opleiden van de werknemers van de toekomst met de juiste vaardigheden en expertise om de veranderingen en uitdagingen die transitie met zich mee brengen aan te pakken. Dit, en het beter inzetten van het onbenut arbeidspotentieel, waaronder mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, is verder uitgewerkt in de *deelopgave 2: Menselijk en sociaal kapitaal*.

Grootschalige en impactvolle bedrijfsvestigingen en ruimtegebruikers

Bij de opgave van energie en circulair is het al kort aan de orde gekomen. We zien door de loop van de jaren heen (vooral sinds 2014) een sterke groei van het aantal grootschalige bedrijfsvestigingen en ruimtegebruikers. De beschikbare en uitgeefbare (bedrijfs)gronden zijn vooral door de steeds toenemende ruimtevraag van grootschalige gebruikers sterk afgenomen. De opgave is om voldoende, geschikte ruimte met kwaliteit voor nieuwe bedrijventerreinen te reserveren en tegelijk zorgvuldig om te gaan met de bestaande terreinen. Het betreft niet alleen grootschalige distributiecentra, maar bijvoorbeeld ook nieuwe vestigingen van grootschalige (circulaire) productiebedrijven, bouw- en maakindustrie, datacenters en fabrieken voor hernieuwbare energieproductie en batterijopslagsystemen met een omvang vanaf 3 hectare. Niet alleen de impact op de ruimte en de directe leefomgeving is groot, maar ook de mate waarin (sommige) bedrijven grondstoffen verbruiken zoals water en energie.

Visie - Toekomstbestendig ruimtelijke economische ontwikkeling

Een gebalanceerde en veerkrachtige economie, die zelfstandig opereert binnen de Nederlandse economie en waar gelijke maatschappelijke kansen zijn voor iedereen, zonder dat het afbreuk doet aan een fijn leven in Flevoland. Dat zijn de door Provinciale Staten meegegeven waarden die een directe relatie hebben met deze deelopgave. Flevoland wil met andere worden een gebied zijn waar niet alleen gewoond, maar ook gewerkt wordt. Daarbij hoort een sterk en veerkrachtig bedrijfsleven dat is voorbereid op de toekomst. Het bedrijfsleven is in staat om kansen te verzilveren die de opgaven en

transities met zich meebrengen. Tegelijkertijd betekent het ook dat we inzetten op een economie waar het bedrijfsleven in staat wordt gesteld om knelpunten, zoals netcongestie of een tekort aan geschikt personeel, te overkomen. Dit vraagt om wendbaarheid en aanpassingsvermogen en die vragen op hun beurt om ruimte. Niet alleen financieel of qua kennis en innovatiekracht, maar ook qua fysieke ruimte. Het is mede aan de provincie Flevoland om dit te ondersteunen en te stimuleren. Hierdoor maken we letterlijk ruimte voor kwalitatieve economische groei, veelzijdige werkgelegenheid en een impuls voor onze kennisinstellingen en kennisvalorisatie.

Daar waar de andere drie sporen van het Nieuw Economisch Beleid sterk inzetten op de individuele bedrijven, bedrijfsprocessen en de toegang tot kennis, arbeid en financiële middelen, zetten we met dit vierde spoor in op het fysiek-ruimtelijke domein. Daarbij staan de volgende ambities voor de economische ontwikkeling centraal:

1. Toekomstbestendig maken en houden van werklocaties
2. Zorgvuldig en beter benutten van de werklocaties
3. Selectieve en gerichte ontwikkeling van nieuwe werklocaties

Het is hierbij belangrijk te erkennen dat we met werklocaties bovenal verwijzen naar de formele werklocaties, de bedrijventerreinen, omdat de opgaven het grootst zijn op deze plekken.

Ambitie 1 - toekomstbestendig maken en houden van werklocaties

Werklocaties, specifiek de formele werklocaties (bedrijventerreinen), zijn zeer belangrijk voor het vestigingsklimaat van bedrijven en daarmee voor onze Flevolandse economie. Met een aanpak toekomstbestendige werklocaties willen we gemeenten, bedrijven en ondernemersverenigingen helpen met het toekomstbestendig maken.

Toekomstbestendigheid richt zich op het er voor zorgen dat organisaties, in dit geval bedrijven en ondernemers, om kunnen gaan met toekomstige veranderingen.

Veranderingen waar we vanuit ruimtelijk-economisch perspectief naar kijken hebben betrekking op ruimtelijke vestigingsvoorwaarden. Dit zijn primair de beschikbaarheid, toegankelijkheid en kwaliteit van grond en vastgoed, bereikbaarheid, energie en organisatiegraad.

Andere vestigingsvoorwaarden zoals de beschikbaarheid, toegankelijkheid en kwaliteit van personeel, kennis en kapitaal laten we in deze deelopgave buiten beschouwing omdat die in volledigheid worden behandeld in *deelopgave 1: verdienvermogen MKB*, *deelopgave 2: sociaal en menselijk kapitaal* en *deelopgave 3: verduurzaming en digitalisering*.

Uiteraard kijken we wel naar de overlap en verbindingen die we vanuit deze deelopgave met de andere opgaven kunnen maken.

Terug naar grond, vastgoed, bereikbaarheid, energie en organisatiegraad. In essentie gaat de beschikbaarheid, toegankelijkheid en kwaliteit hiervan over de mate waarin wordt ingespeeld op de eerder aangehaalde opgaven. Oftewel, toekomstbestendige werklocaties zijn locaties die voorzien zijn van een goede infrastructuur qua mobiliteit en energie. Ze zijn duurzaam, circulair, klimaatadaptief en natuurinclusief ingericht en landschappelijk ingepast. Maar bovenal zijn werklocaties in de basis op orde. Dat betekent in essentie schoon, heel en veilig. Daarnaast betekent toekomstbestendigheid ook toekomstperspectief en zekerheid over het ruimtegebruik. We willen de bestaande voorraad bedrijventerreinen 'beschermen' door enerzijds transformatiegebieden zo klein mogelijk af te baken, en anderzijds over de rest van de bedrijventerreinen expliciet uit te spreken dat dit bedrijventerreinen blijven, inclusief milieuzonering en hindercontouren. Dat geeft zittende bedrijven ook de overtuiging dat (nieuwe) investeringen kunnen renderen. Met het oog op de transities en de behoefte aan voldoende milieuruimte voor bepaalde bedrijfsactiviteiten (denk aan circulaire activiteiten) is het ook van belang dat we met gemeenten afspraken maken waarin we expliciet kijken naar behoud van milieuzonering en hindercontouren. Een aanpak toekomstbestendige bedrijventerreinen zet in op al deze aspecten.

Ambitie 2 - Zorgvuldig en beter benutten van de werklocaties

De interesse vanuit de markt naar werklocaties, en specifiek formele werklocaties (bedrijventerreinen), is de laatste jaren (sinds 2015) sterk toegenomen. De gemiddelde uitgifte aan bedrijventerreinen is de laatste 20 jaar niet zo hoog geweest als de uitgiftes sinds 2020. Was er tot voor kort in Flevoland op bedrijventerreinen ruim voldoende aanbod aan kavels. Inmiddels is de vrije ruimte goeddeels uitgegeven, gereserveerd of in optie. Het aantal nog te ontwikkelen locaties is beperkt en er wordt door een aantal gemeenten al gezocht naar nieuwe uitbreidingslocaties. Daar komt bij dat onze buurregio's (MRA, Regio Zwolle, Regio Utrecht en de Noordwest-Veluwe) al ruimte tekort komen om de vraag vanuit bedrijven de komende jaren te kunnen faciliteren. Tegelijkertijd is de ruimte op de al uitgegeven locaties nog niet altijd optimaal benut. Er blijkt dat bedrijventerreinen in Flevoland een lage *floor space index* kennen: de verhouding tussen het netto uitgegeven areaal aan bedrijventerrein en het gerealiseerde aantal vierkante meters bedrijfsvloeroppervlak. In theorie kan er op de bestaande locaties nog bedrijvigheid bij. Hoe dit in de praktijk past en kan moet nader uitgewerkt en onderzocht worden. Dat neemt niet weg dat het uitgangspunt moet zijn om ruimtevragers zoveel mogelijk plaats te laten krijgen binnen bestaande bebouwde gebieden, onder andere ook op bestaande werklocaties. We sturen samen met gemeenten op het vullen of revitaliseren van leegstaande panden en het benutten van lege kavels op bestaande terreinen en gaan ook in gezamenlijkheid kijken of herstructurering meer ruimte kan genereren door toepassing van meervoudig en multifunctioneel ruimtegebruik. Het verdichten en zo intensief mogelijk omgaan met bestaande en toekomstige werklocaties vraagt om een transitie in denken en doen. Daarom is het zo zorgvuldig mogelijk omgaan met de ruimte een belangrijke ambitie. We zetten in op intensivering en herstructurering van bestaande en nieuwe werklocaties, zodat kavels en objecten zo intensief mogelijk worden gebruikt. Het verder optimaliseren van werklocaties kan niet los worden gezien van de uitbreiding met nieuwe werklocaties (samenhangend werklocatiebeleid). Het vraagt ook een belangrijke rol en een financiële inspanning van eigenaren, gebruikers, gemeenten en provincie. Een eerste stap is om de komende jaren met stakeholders effectief te analyseren en te experimenteren waar en hoe intensivering en herstructurering extra ruimte kan opleveren.

Ambitie 3 – selectieve en gerichte ontwikkeling van nieuwe werklocaties

Doordat de ruimte steeds schaarser wordt, ook voor bedrijven, moeten we samen met gemeenten zorgvuldiger omgaan met de nog uitgeefbare ruimte. Dat betekent dat we ook meer gaan kijken naar andere aspecten dan sec de ruimtevrage bij de uitgifte van bedrijventerreinen. Bedrijven zullen een duidelijke regionale meerwaarde moeten hebben willen ze zich kunnen vestigen. We streven ernaar om samen met gemeenten te komen tot een invulling van wat we onder regionale meerwaarde verstaan. Bedrijven die zich vestigen zullen bijvoorbeeld ook aantoonbaar een bijdrage kunnen leveren aan 1) brede welvaart, 2) verduurzaming van de economie en/of 3) specialisaties in de deelregio. De wijze waarop we samen met gemeenten met selectiviteit om willen gaan, relateren we bijvoorbeeld aan de eerder genoemde prominente profileren. Het huisvesten van grootschalige en impactvolle bedrijvigheid is lastig gezien de schaarser wordende ruimte. Toch vinden we dat vestiging mogelijk moet zijn mits door deze bedrijven op een sociale, duurzame en circulaire manier ondernomen wordt, met oog voor lokale meerwaarde. Het streven is dat we binnen de provinciale grenzen, maar het liefst met onze buurregio's, een gelijk speelveld creëren ten aanzien randvoorwaarden en bijdragen aan brede welvaart, verduurzaming en de transitieopgaven. Binnen de regionale meerwaarde en de samen met de gemeenten uit te werken regionale afspraken over werklocatieontwikkeling en herstructurering willen we daarom ook kijken naar de mogelijkheden van een 'uitgifteprotocol'.

Samenhang en afstemming andere deelopgaven en beleidsvelden

De provincie Flevoland werkt opgavegericht. Dit betekent dat deze opgave een samenhang heeft met andere provinciale opgaven en programma's. De opgaven van de provincie zijn namelijk breed en divers. Afbakening is noodzakelijk. Deze deelopgave maakt deel uit van het Nieuw Economisch Beleid en heeft hierbij louter betrekking op de inzet en middelen die beschikbaar zijn vanuit het beleidsterrein economie.

De provincie ondersteunt en initieert al diverse acties en projecten op het gebied van duurzaamheid, klimaatadaptatie, natuurinclusiviteit en energie. Deels raken deze acties en projecten ook een toekomstbestendig bedrijfsleven en hebben ze invloed op het helpen realiseren van toekomstbestendige werklocaties. Hieronder gaan we beknopt in op de al lopende acties en projecten vanuit opgaven en programma's die buiten de scope van deelopgave 4 – ruimtelijk economische ontwikkeling – vallen. De acties en projecten die volgen binnen deze deelopgave zullen zo goed als mogelijk verbonden en verknoopt worden met de al lopende acties en programma's. We doen geen dingen dubbel. De focus vanuit deze deelopgave richt zich echter specifiek op de ruimtelijk-economische kant; het helpen realiseren van een toekomstbestendig en gebalanceerd gebruik van de Flevolandse ruimte voor economische ontwikkelingen.

Wat doen we al?

Het **Programma Energie in Balans** ondersteunt het bedrijfsleven met maatregelen op het gebied van energiebesparing. Hierbij wordt ingezet op innovatieve oplossingen voor energieopslag, flexibele energieproductie en netversterking. Dit zijn knelpunten die bovenal spelen bij bedrijven op bedrijventerreinen. Hierbij zijn raakvlakken zoals het oplossen van de onbalans tussen vraag en aanbod en het verstevigen van het economisch fundament van de provincie. Denk hierbij aan experimentruimte of proeftuinen rondom Smart Energy Hubs of Smart Energy Grids.

Daarnaast richt het **Regionale Waterbeleid** zich op het op orde houden van het watersysteem voor de lange termijn. Zo wordt ingezet op de drinkwatertransitie: waterbesparing/waterbewustzijn en water op maat: het voorkómen dat hoogwaardige bronnen worden gebruikt voor laagwaardige toepassingen. Zo is er een directe link met het **WaterLab Circulair Water** waarin gewerkt wordt aan innovatieve en alternatieve waterketen toepassingen bij huishoudens en bedrijven. Een van de proeftuinen vindt plaats op bedrijventerreinen.

Verder richt het inspiratiedocument **Flevoland Natuurinclusief** zich op het samenbrengen van economische activiteiten en ontwikkelingen die een impact kunnen hebben op natuur en biodiversiteit. Bijvoorbeeld op ruimtelijk gebied (het aanleggen van bedrijventerreinen of infrastructuur), maar ook door milieueffecten. En met het **Programma Landschap van de Toekomst** is een eerste nieuwe stap gezet om zorg te dragen voor bescherming en verbetering van de landschappelijk kernkwaliteiten van Flevoland, waar werklocaties binnen functioneren.

Zoals gezegd behandelen de andere deelopgaven binnen het Nieuw Economisch Beleid een aantal specifieke zaken die van invloed zijn op de toekomstbestendigheid van het bedrijfsleven en de daaronder vallende vestigingsvoorwaarden. Zij zetten specifiek in op de beschikbaarheid, toegankelijkheid en kwaliteit van personeel, kennis en kapitaal. Het gaat binnen deze deelopgave te ver om uitgebreid in te gaan op alle activiteiten en acties van deze deelopgaven en we verwijzen dan ook naar de uitwerkingen van de deelopgaven zelf.

Voorkeurspakket: ruimtelijk-economische ontwikkeling

Inzet

In tegenstelling tot de inzet vanuit de andere drie sporen binnen het Nieuw Economisch Beleid, waarbij de inzet gebeurt op een *generiek, specifiek* en *opgavegericht* niveau, werkt spoor 4 – ruimtelijk economische ontwikkeling - op een andere manier. De focus binnen dit spoor ligt niet op een directe ondersteuning van individuele of groepen bedrijven en ondernemers, maar richt zich op hun fysieke omgeving. We werken via een indirecte route aan de ondersteuning van het bedrijfsleven. Dit programma richt zich specifiek op die partijen die zich actief inzetten om de fysieke omgeving van bedrijven en ondernemers - formele en informele werklocaties – toekomstbestendig te maken en te houden.

Aanpak

We willen via activiteiten en projecten aan de slag met relevante betrokken publieke en private partners om invulling te geven aan het toekomstbestendig maken van de Flevolandse formele en informele werklocaties. Dit kunnen wij niet alleen. Integendeel. We vinden het juist belangrijk dat we met andere partijen, zoals het bedrijfsleven en onderwijs- en kennisinstellingen samenwerken. Maar bovenal met de Flevolandse gemeenten. Het zijn immers gemeenten die de programmering, ontwikkeling en het beheer en onderhoud van bedrijventerreinen grotendeels tot hun kerntaak hebben.

Proces

De resultaten van de uitwerking van deze deelopgave en de vertaling naar activiteiten en projecten zijn verkregen via diverse onderzoeken, werksessies met stakeholders en gesprekken op locatie bij gemeenten in Flevoland. Hieronder vindt u een voorkeursrichting voor de verdere uitwerking van deelopgave 4 – ruimtelijk economische ontwikkeling. We kijken daarbij naar een inzet op 3 niveaus:

1. Kennis, informatie en monitoring
2. Investeringsagenda toekomstbestendige werklocaties
3. Ruimtelijk economisch beleid.

Kennis, informatie en monitoring

Er is structureel inzicht nodig over de manier waarop werklocaties zich ontwikkelen, welke trends en marktomstandigheden er spelen en hoe investeringen in de toekomstbestendigheid van werklocaties effect sorteren. Dit inzicht is belangrijk om goed beleid te kunnen maken, evalueren, aanpassen, veranderen en verbeteren. Daarnaast is het randvoorwaardelijk om in te kunnen spelen om de (veranderende) marktomstandigheden. We zetten in op:

- *Monitoring en databases formele en informele werklocaties:* Het betreft de ontwikkeling of aanschaf van een aantal instrumenten die inzichtelijk moeten maken wat de status en kwaliteit is van de locaties, hoe het staat met ontwikkeling en uitgiftes of het geeft inzicht in de mate van veroudering, leegstand en herstructureringsopgaven. Denk aan een bedrijventerreinen- en uitgiftetool, een monitoring toekomstbestendige bedrijventerreinen, deelname aan regionale koopstromenonderzoeken en databases retail en kantoren.
- *Kwantitatieve en kwalitatieve prognoses of ramingen:* Ramingen en prognoses gaan inzicht verschaffen in de kwalitatieve vraag-aanbodverhouding van bedrijventerreinen en kantoren en is tevens ter ondersteuning van de gemeentelijke ontwikkelbehoeften. Het geeft de provincie inzicht en daarmee de mogelijkheid om beter regie te voeren op de kwaliteit van ruimtelijk-economische ontwikkelingen.

- Onderzoek bedrijfsvestigingen buitengebied: We zien dat in de loop der jaren, mede door schaalvergroting, bedrijven in het buitengebied zich minder of zelfs helemaal niet meer bezig houden met de agrarische productie. Door ontwikkeling van nevenactiviteiten, die zich soms tot hoofdactiviteit omvormen, zijn deze sommige bedrijven qua schaal en aard niet meer passend bij een vestiging in het buitengebied. Daarom willen we samen met gemeenten scherp onderzoeken welke bedrijven beter passend zijn op bedrijventerreinen en wat het vergt om deze bedrijven daar naartoe te (laten) verhuizen en wat dat betekent voor de toekomstige ontwikkeling van bedrijventerreinen

Investeren in toekomstbestendige werklocaties

Naast kennis, informatie en monitoring is het ook van belang gemeenten direct te ondersteunen in het toekomstbestendig maken en houden van werklocaties. Immers, werklocaties zijn zeer belangrijk voor het vestigingsklimaat van bedrijven en daarmee voor onze Flevolandse economie. Ze helpen om de woon-werk-balans te verbeteren, zorgen voor veel innovatiekracht, maken ruimte voor het opleiden en onderwijzen van de (toekomstige) beroepsbevolking en bieden legio kansen voor het verder brengen van de grote transitie. Het vergt echter wel een meer actieve houding van de provincie. We gaan directer sturen door aan te jagen, te stimuleren en te faciliteren, ook financieel. We zetten in op:

- *toekomstbestendige werklocaties - herstructurering en ruimtegebruik*: een subsidiefonds dat tot doel heeft om gemeenten te faciliteren en ondersteunen in het uitvoeren van onderzoek naar hoe bestaande en uitgegeven bedrijventerreinen toekomstbestendig gemaakt kunnen worden door ze beter te benutten. Daarbij gaat het om opgaven rondom herstructurering, leegstand, veroudering, meervoudig en intensief ruimtegebruik, kwaliteit openbare ruimte en beeldkwaliteit.
- *Aanpak verduurzaming bedrijventerreinen*: een subsidiefonds gericht op de verduurzaming van bedrijventerreinen vanuit de wens te komen tot innovatieve of kansrijke projecten binnen de energietransitie, inclusief het realiseren van structurele vormen van organisatiegraad op bedrijventerreinen. Met deze aanpak sluiten we nauw en direct aan op het Programma Verduurzaming Bedrijventerreinen vanuit het ministerie van Economische Zaken.
- *Herstructureringsmaatschappij Flevoland*: Een bewezen manier om als provincie een actieve rol te nemen in het streven om zorgvuldiger, efficiënter en duurzamer om te gaan met de schaarse ruimte, en verbetering van het vestigings- en investeringsklimaat. Is de oprichting van een herstructureringsmaatschappij. Een herstructureringsmaatschappij richt zich op het verbeteren, veranderen en verplaatsen van werkfuncties en -locaties. Daarbij ligt de focus op private kavels en vastgoed. Ze werken daarbij intensief samen met ondernemers, gemeenten en vastgoedpartijen. In Flevoland gaan we verkennen of en zo ja met welke opdracht een herstructureringsmaatschappij wenselijk en haalbaar is.
- *Klimaatadaptieve en natuurinclusieve bedrijventerreinen*: door onze intentieverklaring ten aanzien van het Programma Werklandschappen van de Toekomst financieel te ondersteunen kunnen we samen met gemeenten direct investeren in het helpen realiseren van klimaatadaptieve en natuurinclusieve bedrijvenbedrijventerreinen. Met dit programma gaan we concreet aan de slag met het testen, uitvoeren en ontwikkelen van kennis en innovaties op bedrijventerreinen gericht het beperken van risico's van hitte- en wateroverlast, het realiseren van een aantrekkelijke werkomgeving en bijdragen aan vergroening van bedrijventerreinen.
- *vitale kernen en binnensteden*: de focus van deelopgave 4 licht op toekomstbestendige bedrijventerreinen, maar met deze subsidieregeling richten we ons als provincie juist op de opgaven rondom vitale binnensteden, dorpskernen en winkelcentra. We ondersteunen gemeenten om te komen een inzet op het (structureel) versterken van

de samenwerking tussen ondernemers, vastgoedeigenaren en overheid. Dit moet concreet leiden tot een aanpak ter versterking van de (langjarige) vitaliteit en leefbaarheid van een binnenstad, dorpskern of winkelcentrum.

Intensivering bestaand ruimtelijk-economisch beleid

In 2015 is de *RO visie werklocaties Flevoland 2015* vastgesteld. Deze visie geldt nog altijd als vigerend beleid ten aanzien van ruimtelijk-economische ontwikkelingen. De marktomstandigheden zijn echter sterk zijn veranderd. Van een groot overaanbod aan bedrijventerreinen naar mogelijk grote schaarste. Aansluitend op de filosofie van de Omgevingswet gaan we daarom nauwer samen met gemeenten op regionaal niveau een adaptieve programma voor werklocaties werken. We zetten daarom in op aanpassing en verbetering van het beleid op de volgende onderdelen:

- *Bescherming bestaande voorraad*: we verwachten dat gemeenten duidelijk bieden over de toekomst van de bestaande bedrijventerreinen. Vooral om ruimte te behouden voor zwaardere bedrijven (in hogere milieucategorieën en met hindercontouren) willen we met gemeenten (bindende) afspraken maken over behoud van milieuzonering en hindercontouren. Maar ook over transformatie. We willen, in samenwerking met de MRA, kijken of we een procedure kunnen ontwikkelen waarbij op basis van een regionaal afwegingskader, plannen voor transformatie van bedrijventerreinen afwegen. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om de vraag hoe een verlies aan hectares in de deelregio wordt gecompenseerd, als om de vraag hoe ruimte voor bedrijven (zijnde geen kantoren) terugkomt in het betreffende transformatieplan.
- *Koppeling bestaand aan nieuw*: Omdat de ruimte schaarser wordt en nieuwe ontwikkelingen niet altijd overal mogelijk zijn of worden is het belangrijk dat gemeenten, voordat men overgaat tot ontwikkeling van nieuwe werklocaties, eerst aantoon hoe zij omgaat met de bestaande werklocaties en inzet op zorgvuldig, intensief en meervoudig ruimtegebruik. Zonder visie en beleid op de bestaande voorraad is nieuwe ontwikkeling niet mogelijk.
- *Regionale programmeringsafspraken*: Er komt een door de provincie opgesteld juridisch kader dat bepaalt aan welke kwaliteit nieuwe regionale programmeringsafspraken minimaal moeten voldoen. Hierop volgt dat de gemeenten, onder procesbegeleiding van de provincie, periodiek een *regionaal programmeringsdocument* vast gaan stellen over de ontwikkel-, herstructurerings- en transformatie-opgave van bedrijventerreinen.
- *Regionale meerwaarde*: Aanvullend op de programmeringsafspraken gaan we met gemeenten bepalen wat de definitie is van regionale meerwaarde en hoe deze op nieuwe locatie-ontwikkeling en bedrijfsvestiging wordt toegepast (gronduitgifteprotocol). Denk daarbij aspecten als arbeidsplaatsen, netwerkrelaties, beeldkwaliteit, uitstraling, klimaat, energie, etc. Maar we willen daarbij ook kijken naar meer mogelijkheden voor het vastleggen van specifiekere doelgroepen voor een (nieuw te ontwikkelen) bedrijventerrein.
- *Structurele verzwaring van interprovinciale en regionale samenwerking*: uitvoering geven aan projecten en beleidsmatige ambities, deels ingegeven ook door landelijke beleidslijnen (programma GRIP op grootschalige bedrijfsvestigingen vanuit BZK en programma Ruimte voor Economie vanuit EZK), vergt niet alleen meer integrale en projectmatige inzet vanuit diverse beleidsdomeinen maar bovenal ook extra afstemming- en overeenstemmingsbehoefte met buurprovincies en -regio's (specifiek MRA, Regio Zwolle, Regio Utrecht en regio Noordwest Veluwe). Dat betekent een structurele verzwaring van de beleidscapaciteit, specifiek binnen het economische domein.